

Mazar E Shariff, Afghanistan

Europa gaat ten onder aan zelfgenoegzaamheid en nationalisme, weet de Vlaamse Magnum-fotograaf Carl De Keyzer. Hij trekt de wereld rond, de camera is zijn wapen. 'Fotografie moet speldenprikken uitdelen, meningen veranderen.'

DOOR JONATHAN MAAS
FOTO'S CARL DE KEYZER / MAGNUM / HH

Carl De Keyzer (Kortrijk, 1958)

In 1982 begon Carl De Keyzer samen met Dirk Braeckman en Marc Van Roy de galerie voor fotografie XYZ, waardoor hij in contact kwam met de betere fotografen en hun werk. De Keyzers eerste boek, *Oogspanning*, werd in hetzelfde jaar gepubliceerd. *India*, verschenen in 1987, trok internationaal de aandacht: foto's werden gepubliceerd in de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* en *The Independent*. In 1989 verscheen *Homo Sovieticus*, over de Sovjet-Unie in de jaren voor glasnost en perestrojka. In *God Inc.* (1992), waarvoor De Keyzer een jaar door de vs reisde, zijn godsdienstbeleving en nationalisme het thema. Twee jaar later werd De Keyzer volwaardig lid van Magnum.

Volgden *East of Eden*, over Rusland na de val van de Muur; *EVROPA*, over de route die Karel V aflegde door Europa; *Zona*, over Siberische gevangenskampen, en *Unvarnished* gaat over jonge delinquenten in een Belgische jeugd-gevangenis. Aan *Trinity* (2008), een ambitieus project over macht, oorlog en politiek dat nu te zien is het Graphic Design Museum, heeft hij zestien jaar gewerkt. Vorig jaar verscheen *Congo* (belg), over de restanten van de Belgische kolonisatie in Congo, van tekst voorzien door David Van Reybrouck.

Dit is de eerste aflevering van een losse reeks interviews waarin Jonathan Maas personen uit uiteenlopende disciplines portretteert, onder wie fotografen, architecten, schrijvers en muzikanten. Een ding hebben ze gemeen: ze willen de wereld verbeteren.

Het Pentagon presenteert de nieuwe Stealth-bommenwerper, Fort Edwards, 1992

niet dat het in de zestiende eeuw erger was dan nu. Terwijl immigratie een heel goede zaak is voor Europa. Mensen willen maar steeds hetzelfde, opnieuw en opnieuw, en voelen zich bedreigd door het andere. Ik vind het juist geweldig om gekleurde mensen in de straat te zien. Ik woon in een migrantenwijk, ik ben thuis altijd in het buitenland. Fantastisch. Ach, er zijn wat excessen, maar zonder migranten krijg je inces en een in-teelt van jewelste. Dat kan zo niet doorgaan, we hebben nieuwe genen en visies nodig. De zelfgenoegzaamheid van Europeanen is echt vreselijk. We zitten muurvast tussen onze oude kastelen. Kerktorenpolitiek, kleine groepen, nationalisme en sektesfeer. In Vlaanderen stemt nu zeventig procent op extreemrechtse partijen. De socialisten zijn nergens meer.

Niet dat hij fiducia heeft in ook maar enige politieke partij of beweging die het samenleven tussen mensen onderling in goede banen probeert te leiden. 'Samenleven lukt ons niet,' is zijn overtuiging. 'Ik heb veel utopische pogingen gezien. Allemaal gefaald. Toch gaat mijn werk over de mogelijkheid tot het vinden van een oplossing. Maar er zijn helaas weinig juiste keuzes te maken. Ik zou liever geen auto gebruiken, maar ik kan niet anders. Obama zou de samenleving ook onmiddellijk beter maken als hij niet zo vreselijk werd tegengewerkt. Maar ook hij moet het doen met het systeem dat er is. Ik heb drie maanden rondgelopen in de parlementen van China, Amerika en Europa, om te zien hoe beslissingen worden genomen. Het zijn allemaal kleine druppeltjes. Er zijn maar weinig mensen die echt aan de touwtjes trekken.

Vaak is het toeval. Er is iemand die iets beslist, de reactie daarop wordt gecorrigeerd, die blijkt ook weer fout te zijn en wordt gecorrigeerd, enzovoort. Je komt in een moeras van allerlei kleine beslissingen. Niemand denkt aan de lange termijn of aan de geschiedenis. Ze zeggen beslissingen voor het volk te nemen maar nemen ze vooral voor zichzelf. Ook idealisten. Of het nu in een klein dorp in Thailand is of in Washington, overal zie je hetzelfde stramien: mensen willen vooral zichzelf in stand houden. Voor een fotograaf fantastisch. Er is altijd wat te zien.'

'Ik had wel iets met het communisme. Het had alleen minder doctrinair moeten zijn en de buitenwereld had het niet meteen moeten bestrijden.'

niet wil misbruiken voor zijn beelden en omdat hij niet wil meedraaien in het circus van de duizenden fotografen die van het ene rampgebied naar het andere trekken. 'Ik gruwel van beelden van geamputeerde mensen in een ziekenhuis in Bagdad,' zegt hij met nadruk. 'Ik kijk veel liever op een intelligente manier naar dat soort dingen en probeer beelden te maken die persoonlijker zijn, een

laten zien waarmee ze bezig zijn. En tonen dat het anders is dan men denkt dat het er uit ziet. Dat kan soms meningen doen veranderen.' De galerie werd opgedoekt en De Keyzer ging zelf op pad. Met een ander oog dan zijn voorbeelden. 'Ik ben niet de empathische fotograaf die beelden van leed en ellende toont zodat mensen geld gaan storten. Soms werkt ik samen met NGO's omdat ik anders ergens niet ter plekke geraak. Vaak leer ik daar weer van alles over dat soort instituties en systemen. Ook bij NGO's vind je misbruik, net als bij religie. Geef mensen macht en ze ontploren.'

God Inc.
Machtsmisbruik – het is De Keyzers voor-naamste thema. 'Mensen willen zichzelf in stand houden,' zegt hij. 'Ook degenen die als idealist zijn begonnen. Niemand doet uit eigen beweging een stap terug. Mensen beginnen een schoolje, een bedrijfje of een kleine kerk. Er worden salarissen uitgekeerd, ze krijgen wat succes, en het enige wat die instituties vervolgens doen is dat bestendigen. Het escaleert, want je kunt niet altijd maar verder zoals het eens ging. Mensen raken blind, kijken niet meer om zich heen of achterom.' Hij heeft er wat voorbeelden van gezien. Zo reisde hij begin jaren negentig met een oude camper dertien maanden non-stop door religieus Amerika, daartoe aangezet door een artikel in het tijdschrift *Humo* over een evangelist met een religieus pretpark in Florida. 'Dat fascineerde mij enorm,' lacht hij, 'nog steeds verbijsterd.' 'Ik ga wel eens naar Walibi, maar dit kennen wij toch niet in Europa. Ik ging research doen, want van de drie jaar dat ik met een project bezig ben, besteed ik een jaar aan lezen. Ik leerde dat veel Amerikaanse bedrijven kerken werden omdat ze zo vrijgesteld waren van belasting. Een kennis gaf me een boek waarin alle geregistreerde kerken in Amerika stonden, toen drieduizend. Ik heb er

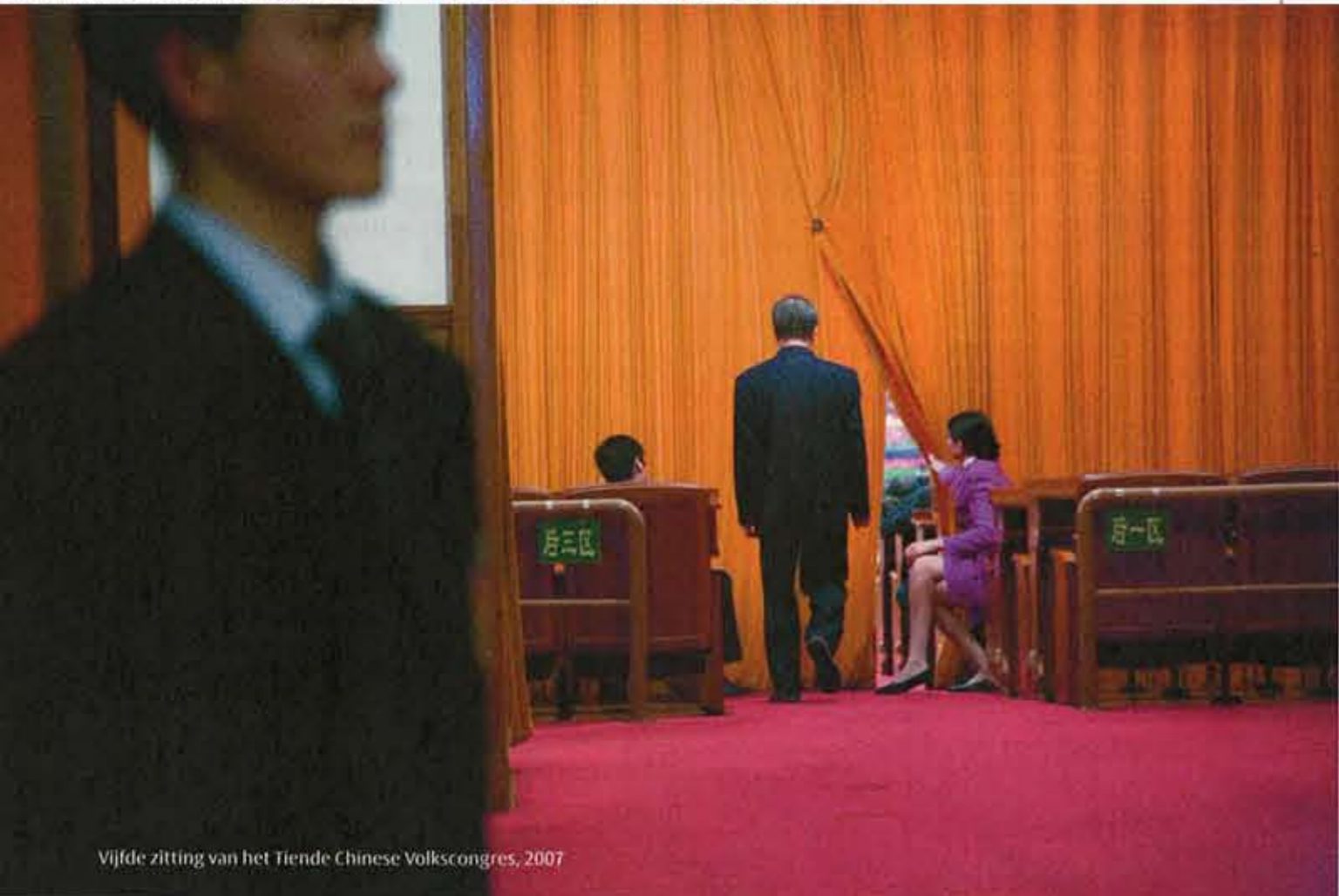
zeshonderd van aangeschreven en ontving een lawine aan post: brochures, video's, bijbels.... Ik had het gevoel echt iets te hebben aangeboord. God is vercommercialiseerd, daarom noemde ik mijn project *God Inc.* De creativiteit van Amerikanen om kerken te stichten kent geen grenzen. Visueel bleek het een spektakel. Ik ging op bezoek bij bewapende sektes met schuilkeiders, uit angst voor de atoombom. Het wapenarsenaal moest ongelovigen uit de kelders weren als het moment daar was. Ik speelde het spelletje in eerste instantie mee. Ging in het koor en op mijn knieën voor het altaar, terwijl ik me verbaasde over de naïviteit van de mensen om mij heen. Het was overduidelijk dat het ging om macht en geld. In geïsoleerde dorpen in Nebraska hangen mensen bij gebrek aan ander sociaal vangnet maar ergens een kruis neer, of een idioot zet een Cadillac op een altaar, zegt dat Cadillac God is en laat mensen tien procent van hun salaris afstaan. Compleet knetter, maar naarmate ik er langer zat ging ik aan mijzelf twijfelen. Misschien hebben zij wel gelijk en zit ik fout met mijn atheïsme, begon ik te denken. Dat krijg je er nou van als je niets anders meer om je heen ziet.'

Kerktoerenpolitiek
Ook op zijn eigen continent ziet De Keyzer sektarisme, zoals het oprukkende nieuwe nationalisme. Begin 2000 reisde hij door Europa, in de voetsporen van keizer Karel V, en nam hij het al waar. De Keyzer: 'De beelden die ik toen heb gemaakt, vormen een duister boek. Foto's van dikke muren en grote poorten. De schrik voor de buitenwereld, de angst om iets te verliezen. Ik geloof

'Het is niet voldoende om de krant te lezen en vervolgens kritisch op de islam te reageren'

Plenaire zitting van het Europees parlement, Straatsburg, 2005.

Vijfde zitting van het Tiende Chinese Volkscongres, 2007

groter verhaal vertellen en waarbij nog ruimte is voor de verbeelding?' Zo reisde hij acht maanden door Siberië, om te fotograferen in voormalige goelagstrafkampen. Nog steeds zijn die in gebruik, nu als gevangenis. Eentje werd gebruikt als 'showkamp', voor ambassadeurs en journalisten. In plaats van grimmige zwart-witbeelden te maken, koos De Keyzer ervoor te overdrijven met kleur. 'Het surrealisme van die verdisneysering van dat kamp vond ik fantastisch. Ik dacht: *what the hell*, ik moet die foto's zwaar in kleur doen om te bewijzen dat dit ní gebeurt. De foto's lijken een gevoel van vrijheid te geven, het lijkt wel een droomwereld.' Toen hij eind jaren tachtig door de Sovjet-Unie trok, deed hij iets soortgelijks. Het was aan de vooravond van de val van de Muur. De Keyzer: 'Ik liet me inspireren door de sociaal-realistische fotografie, de stijl die je tegenkwam in de *Pravda*. Door te fotograferen alsof het arbeidersparadijs nog bestond en het systeem nog functioneerde, werd het maatschappijkritiek, in plaats van propaganda.'

Kritische massa
Nu Europeanen zich steeds meer 'terugtrekken om de eigen kerktoren', wordt het des te belangrijker om er op uit te trekken en een kritisch beeld te schetsen van de wereld, vindt De Keyzer. '99 Procent wordt ons ver-

zwegen. We krijgen in lokale media alleen maar de oppervlakte te zien, het is slecht gesteld met de onafhankelijke journalistiek. Alles is lifestyle, een decor van slechte kwaliteit. Al die verhalen over bekende mensen hebben toch niets met de functie van een krant te maken? Tijdschriften en kranten betalen fotografen nauwelijks meer en de lezer straft de uitgever niet door die rotzooi niet meer te kopen. Toen ik in 1990 tot Magnum toetrad, opgericht voor kritische en onafhankelijke fotoreportages, was tachtig procent van onze omzet pers en editoriaal, nu twaalf. Magnum is gedoemd te verdwijnen, het kost allemaal te veel geld. De cultuur heeft de functie van de journalistiek overgenomen. Theatertukken worden kritischer en agressiever, en andere kunden ook. Maar ja, de *New York Times* bereikt een paar miljoen mensen, musea slechts een klein publiek. Het gevolg is dat er nauwelijks nog een kritische massa is. Ik zie het aan mijn eigen kinderen. Er is weinig interesse. Mensen kunnen beelden ook niet meer lezen. Ze weten weinig van de geschiedenis, zijn niet op de hoogte. Terwijl je toch een basis nodig hebt, kennis van context. Het onderwijsschiet daar in tekort, het moet echt beter. Hoe meer ik lees tijdens de research voor mijn projecten, des te meer verwerk ik dat in mijn beelden. Onbewust, doordat ik ter pleatsse dingen herken en dat dan vaak om-

draai, de achterkant laat zien. Nu probeer ik me soms bewust dommer te houden, omdat ik anders te ver ga in mijn beeldvoering. Dat doe ik als concessie, omdat ik merk dat er een steeds groter publiek voor mijn tentoonstellingen is. Misschien is het artistiek als ik al the way ga, maar als het publiek het dan niet meer begrijpt... Ondanks dat hij in alle pogingen voor een vreedzame manier van samenleven vooral corruptie is tegenkomen, zegt hij dat de oplossing er allang is. 'Ik had wel iets met het communisme,' zegt hij. 'Het had alleen minder doctrinair moeten zijn en de buitenwereld had het niet meteen moeten bestrijden. Maar dat het systeem religie had afgeschaft, vond ik al een goed begin. De energieverspilling en blindheid die daarmee gepaard gaat, is niet te geloven. Dat die pedofilie nu naar buiten komt, vind ik heel goed. Ik denk dat het Vaticaan binnen tien jaar failliet is door al die processen. Als je dan een combinatie krijgt van conservatisme, de groene beweging en socialisme... Daar zitten stuk voor stuk best goede elementen in. En we kunnen leven zonder olie. Iedereen moet alleen een paar stappen achteruit.'

Trinity, tot 31 december in het Graphic Design Museum in Breda
www.graphicdesignmuseum.nl

'Ter plekke kom je tot heel andere constateringen'

MIDDEN in een sommier stukje groene weide, omgeven door dorre Afghanistanse bergen, grazen vier ezels naast wrakstukken van legertanks en kazernes. Vredig, op het eerste gezicht. Bizar en sinister op het tweede. De ezels zijn er bewust neergezet, het is een mijnenveld. Deze in 2004 gemaakte foto hangt groot aan de muur van het Graphic Design Museum in Breda, waar een tentoonstelling van het werk van de Vlaamse Magnum-fotograaf Carl De Keyzer te zien is. 'Iedere keer als er een ezel de lucht in vliegt, is het duidelijk dat daar een mijn is,' legt De Keyzer uit. 'In landen als Angola gebruiken ze er kinderen voor. Die worden met dit doel door arme buurten voor een dollar verhuurd.' De Keyzer heeft er een romantisch, bijna schilderachtig beeld van gemaakt, met veel gevoel voor ironie. 'Dat is mijn onzeker-

heid,' verklaart hij. 'Ik vraag me daarmee af hoe zaken precies in elkaar zitten.' Hij reist al ruim twintig jaar de wereld over, van oorlogsgebieden tot Siberische stralkampen. Om grote bewegingen en systemen onder de loep te nemen, of het nu het verloren communisme is of hedendaags imperialisme. 'Iedere keer vraag ik me af: klopt het beeld dat ik aantref met wat ik er van tevoren van verwachtte? Zijn er nuances? Ik wil voor mezelf uitmaken hoe de wereld in elkaar zit. Het is niet voldoende om de krant te lezen en vervolgens kritisch op de islam te reageren. Je moet ter plekke kijken. Dan kom je tot heel andere constateringen.'

Speldenprikken
Eind jaren tachtig hing De Keyzer zijn 'brave burgersbestaan' aan de wilgen. Ondanks

veel weerstand van zijn vader – 'in Gent liepen erg veel hanenkammen rond' – had hij zijn studie aan de Koninklijke Academie van Schone Kunsten afgerond. In die jaren was hij in ban geraakt van de kritische reportages van Robert Frank, Garry Winogrand en Diane Arbus. 'Sharp shooters die de samenleving ontleeden en dat keihard presenteren.' In een galerie in Gent toonde De Keyzer dit werk. 'Stilletjes aan richtte ik me zelf ook naar deze grote voorbeelden. De fotografie moet speldenprikken uitdelen, vind ik. Mensen

'De zelfgenoegzaamheid van Europeanen is echt vreselijk. We zitten muurvast tussen onze oude kastelen.'

VPRO
oktober 2010

